

Elsüllyedt híd - a humánnum kudarca

Amíg valami irodalommal szerveződik, az így vagy úgy előbb *meg történik*. Ezért néhányszor már elgondoltam, miként lehetne összefoglalni azt a történelmi időt, ami a mi huszadik századunk. Miénk, európai magyaroké. Sokra perze nem jutottam sem az idővel, sem önmagunkkal. Vannak ugyan kicövekelt pillanatai ennek a századnak, de az eredendő okok feltehetően egy évezreddel korábban keletkeztek. Mert: a honfoglalás csak a mi számunkra jelentett új hazát, az itt élő népek számára ugyanez a történelmi pillanat bizony honvesztéssel járt. Elődeink diadala az akkor itt élő népek leigázását jelentette. S ahogy mi még ma is e diadal csodáját látjuk, az egykori őslakosok utódaiban a „barbár magyarok” képe él. Bizonyosságul elegendő fellapozni bármely mai szlovák történelemkönyvet, barbár magyar hordákról olvashatunk benne, amelyek a békés szláv törzseket leigázták.

Mivel biológiai tény, hogy a szerzett tapasztalatok is öröklődnek, törvényszerűnek látszik, hogy ez a múlt-kép az egykori szláv törzsek utódaiban jelen van ma is. Akár úgy is fogalmazhatnánk, hogy fokozott mértékben, feldúsítva olyan sovén pánszláv elemekkel, amelyek a 18-19. században keletkeztek.

Ha egybefogom az itt csupán jelzészerűen felvetett ősokokat, akkor világossá válik, milyen erők és indulatok - meg miértek - igyekeztek szétmarcangolni Magyarországot és a magyar nemzetet. A trianoni döntés Masaryk, Benes és társaik olvasatában lényegében az ősi föld visszafoglalását jelentette, a Csehszlovák Köztársaság pedig - Benes megfogalmazásában - „Trianon legszebb

rózsája” lett. Mindebből az a következő körvonalazódik, hogy ha a magunk Kárpát-medencei képének valós történelmi kontúrajait akarjuk megismerni, ajánlatos szomszédaink tükrébe is bele-nézni.

Ha így cselekszünk, talán hamarabb felismerjük azt a kicsinységet, hogy a Kárpát-medence kiválasztottjai nem mi vagyunk. Tisztában vagyok azzal, hogy e tudással nem valami kellemes együtt élni, de nem tudomásul venni ezt a tényt, az bizony stratégiai céltévesztésekhez vezethet.

E kicsit hosszúnak tűnő prológust pedig azon okból készítettem, hogy a már említett Trianon legszebb rózsájába kényszerített magyarság több, mint nyolcvan évének - ha úgy tetszik: konfliktusainak és megbékélésének - valóságáról néhány olyan mozzanatot idézek fel, amely életünkben és irodalmunkban - úgy is fogalmazhatnánk, hogy életünket és irodalmunkat - döntő mértékben meghatározta, s meghatározza - sajnos - ma is.

Nos hát, közelítsünk az említett rózsza-metaforához!

Apai nagyapám, amikor 1914-ben bevonult, feltehetően azzal a tudattal búcsúzott el, hogy honvédként hazájáért harcol majd. Megjárván hadifogolyként egyebek mellett még Mandzsúriát is, amikor 1920-ban hazaérkezett, a haza, amelyért harcolt, már nem létezett. Nagyapám, vele együtt nagyapáink nemzedéke akkor még a trianoni döntést amolyan tévedésnek tartotta, amelyet hamarosan helyreigazítanak. Eletük későbbi tragédiája ez a „tévedés” lett.

A több mint egy millió magyar, aki az egykori Felső-Magyarországban élt, e kisebbségi helyzetbe kerülve, a húszas évek végéig a kisebbségi lét lényegét szinte fel sem fogta. Sőt, az akkori Magyarország politikai és gazdasági elszigeteltségével szemben a demokráciát részben megvalósító, gazdasági emelkedést bizonyító Csehszlovákiában jobb körülmények között élt, mint korábban. Ezzel egyidőben - a húszas évek második felére tehető ez - az új helyzetben felnőtt fiatal magyar értelmiségiek a „szükségből erényt“-gondolat alapján a két kultúra találkozásának lehetőségeit felismerve, a „híd-szerepet“ vállalták magukra, mint új magyar lehetőséget Európában. Az egyik leghitelesebb tanú, Fábry Zoltán, így fogalmazta meg e vállalás alapeszményét, célját és lényegét: „A híd az ember legbüszkébb műve, az ív az esztétika legszebb vonala, a találkozás az etika legmagasabb foka: emberség szépsége és igaza. A híd: az embertalálkozás szimbóluma és valósága. (...) A híd, melyet emberség kapcsol egybe, erőt vehet minden embertelenségben.”

A szándék és a valóság közé azonban a benes-i nemzetállam filozófiájának nagyon konkrét politikai gyakorlata ékelődött. Ha valaki csak kicsit is járatos Benes „államfilozófiai eszméiben”, akkor e tényen aligha is csodálkozik. Benes egyik oldalon hazudott, csalt, hamisított, a másik oldalon viszont kegyetlen realista volt. Csehszlovákiának a húszas években 10 millió lakosa volt. Ebből három millió német, egy millió magyar, aztán rutének, lengyelek, ruszinok, ukránok... A szlovákság lélekszáma alig haladta meg a milliót, a csehek pedig mintegy 4,5 milliót számláltak. Nos, ebben a vadonatúj „népek börtönében” az államalkotó nemzet - ha azt is ide

írom hogy Benes a szlovákokat sem ismerte el nemzetként - lényegében „kisebbségben” van, akkor elsődleges államfői feladat ezen változtatni.

Benes és kormánya e kérdés megoldására találta ki azt a feldarabolási stratégiát, amelyet azóta - kisebb-nagyobb megszakításokkal - e térségben minden színű és elkötelezettségű kormány alkalmazott és alkalmaz ma is.

E stratégiai tervzet első nagy támadását 1922-ben indították el a csehszlovákiai magyarság feldarabolására, amikor is meghirdették a harminc évre tervezett földreform-törvényt. Ennek következtében mintegy 325 ezer hektár német, de zömmel magyar mezőgazdasági területet sajátítottak ki, amelyre a Csallóköztől a Tiszahátig több mint hetven cseh és szlovák telepes községet - kolóniát - ékeltek be a korábban tiszta magyar etnikai tömbbe. Lényegében ezzel vette kezdetét a szlovákiai magyarság feldarabolása. Kezdetben ugyan még jeles történészek is úgy vélték, hogy ezek a kolóniák eltűnnek a „magyar tengerben”, s az etnikum nemzeti egysége ismét helyreáll. Sajnos, nem így történt.

A vállalt és elképzelt „híd-szerepet” lényegében így és ekkor utasították el először. Fábry keserűen írja le: „Senki nálunk őszintébben, vállaltabban, hitelesebb muszájból ezt nem csinálta. Csudának tudtuk magunkat, és a végén kiderült, hogy csak csodabogarak voltunk. Akaratunk, tettünk maximális kilengésére minimális visszhang felett, de sokszor csak botfüléség és némaság...”

Az a fiatal csehszlovákiai magyar értelmiségi réteg, amely a korabeli baloldal haladó elitjét képezte, a szlovák DAV és a cseh Tvorba köré tömörült szlovák és cseh értelmiségiekkel a híd-szerepnek és az európaiságnak kívánt

hangot adni és érvényt szerezni a benesi államfilozófiával szemben - hiába.

Hogy a DAV-isták szolidaritása mit és mennyit ért, azt 1945 mutatta meg igazán. Csak néhány példát erről. Daniel Okáli, aki a DAV egyik alapítója volt, s aki korábban a „sarlósokkal” állt egy platformon, 1945-ben belügyi megbízottként a *Kassai kormányprogram* alapján bezáratja a magyar iskolákat, betiltja az ősi magyar helységneveket, később tetemes részt vállal a lakosságcsere lebonyolításában. Vlado Clementis, aki a kossuti sortüzet követően a „Major perben” még a magyar szenátort, Major Istvánt védte, a párizsi béketárgyalásokon külügyi államtitkárként a csehszlovák delegáció élén kierőszakolta a lakosságcserét, amelynek következtében közel 300 ezer magyarnak kellett távoznia szülőföldjéről, s helyükre repatriált szlovákok kerültek. A feldarabolási stratégiának ez volt a második nagy harci sikere, amely magába foglalta még a reszlovakizációt és a deportációt is. Mindezt annak ellenére hajtották végre, hogy Clementis a békeszerződés aláírása után kijelentette, hogy a Csehszlovákia határain belül maradt magyarsággal szemben nem fogják alkalmazni a „megtorlás békéjét”. Mivel ezeknek az eseményeknek részese és tanúja voltam s mivel minderről az elmúlt évtizedekben több ezer oldalnyi szöveget írtam és publikáltam a részletekről nem beszélek. Azt azonban még megemlítem, hogy Clementist 1952-ben felakasztották. Természetesen nem a párizsi békeszerződésben elkövetett bűneiért, hanem a Slánsky-per egyik vádlottjaként. Okáli ezt a koncepciót - Husákkal együtt - megúsza, s a hatvanas évek elején kiszabadultak a börtönből. Okálival és Husákkal is találkoztam, s módomban állt velük szót váltanom közeletről, politikáról.

Husák - már az SZLKP főtitkáráként - akkor jelentette ki, s ezt az időben publikáltam is, hogy „Ebben az országban ezután a méter mindenki számára száz centi hosszú lesz”. 1970 után sokszor eszembe jutott, hogy meg kéne kérdezni: hát hogyan is állunk azzal a méterrel?

Kicsit előre futottam az időben, de ez elkerülhetetlen volt. Ezért még néhány mondat erejéig visszatérek az 1945-1948-as évekre, vagy ahogy Janics Kálmán találóan leírta, a hontalanság éveire.

Azt hiszem az általunk felajánlott közvetítő hidat, amely az első Csehszlovákia idején egy európai esélyt jelentett, a „kassai kormányprogram” és a megtorlás békéjének torpedói szétrombolták. Fábry *A vádlott megszólal* című segélykiáltásában ezt így véglegesíti: „elítél-tetésünkkel a humánus vesztett csatát”.

Itt akár be is fejezhetném ha nem volna még hátra négy furcsa - ahogy Grendel Lajos megfogalmazta - abszurdisztáni évtized, amelyben egészen hihetetlen magyarelles akciókat hajtottak végre.

1948 februárját követően - amely Sas Andor nyomán „jégtörő februárként” került a köztudatba - visszakaptuk állampolgári jogainkat. Megjelent az *Új Szó*, újra indult a magyar oktatás, megalakult a Csemadok...

Bizony mondom, tele voltunk reménnyel, boldogsággal. Mintha 1945 és 1948 között semmi, de semmi nem történt volna!

Azonban az 1950-es népszámlálás adataiból kitűnt, hogy mindössze 350 ezren maradtunk abban a térségben, ahol egy évtizeddel korábban egy millió felett volt a magyarság lélekszáma. Aztán kiderült az is, hogy a magyar tulajdonban lévő mezőgazdasági terület a felére csökkent; hogy a reszlovakizált családok gyermekeinek kötelezően

szlovák iskolába kell járni; hogy az SZLKP KB-ben létrehoztak egy munkacsoportot a magyarság széttelépítésére; megkezdődött a termelőszövetkezetek szervezése... Világosan követhető a felदारabolási stratégia iránya.

Folytatólagosan ezt tetőzte be az 1960-ban végrehajtott területi átszervezés, amely haránt szelte Szlovákiát, kialakítván így három nagy kerületet, ami által minden közigazgatási egységben a magyarság abszolút kisebbségbe került. Ugyanezt hajtották végre a járássok szintjén is, mellyel a hagyományos magyar járási székhelyeket tudatosan elsorvasztották. A nagyobb városok ipari fejlesztése pedig a szlovák elem betelepítésével szinte maga alá temette az őslakos magyar polgárságot. A továbbiakban a kisebb települések körzetesítése zajlott, központi falvak kialakításával, aminek egyenes következménye lett - főleg Gömörben és a Bodroghözben -, hogy e kistelepülések iskoláit is „integrálták” a központi falvakba. Ennek következtében a nyolcvanas évek közepére több mint 250 magyar kisiskolát számoltak fel.

Tényekről beszélek, amelyekről riportsorozatok, szociográfiai felméréseket írtam és publikáltam, így azt a tényt is el kell mondanom hogy ez *tudatos és tervezett kormányzati politika volt. A nyolcvanas évek elejére Nyitrán a magyar pedagógusképzést a minimumra korlátozták, olyannyira, hogy 1980 és 1988 között mindössze 180 magyar nemzetiségű fiatal kapott tanítói oklevelet. Gondolom, az is ismert tény, hogy 1983-ban már elkészült annak a törvénytervezetnek a paragrafált szövege, amely az alternatív oktatás bevezetését kényszerítette volna ránk. Hogy ezt akkor sikerült megakadályozni, az a szlovákiai magyarság első olyan össze-*

fogásának az eredménye, amire akár büszkék is lehetnénk. Ezzel kapcsolatban egyik maradandó élményemmé lett az a tanácskozás az SZLKP KB székházában, amelynek végén M. Válek kultuszminiszter, a párt KB elnökségének tagja ezt közölte: „Be kell ismernünk, hogy ez a törvénytervezet politikai tévedés volt.”

Amiként látható, a hetvenes és a nyolcvanas évek a túlélés küzdelmeiről szóltak. A rendszerváltást követő legnagyobb esemény Trianon legszebb rózsájának kettéválása volt vagy lett - a szlovák ösztönsovinizmus diadala. És ebben a pubertáskori zavarokkal küszködő országban legfeljebb annyi változott javunkra - senkit ne tévesszen meg a politikai reprezentáció látszatszikere -, hogy az asszimilációs törekvések különböző módjairól, vagy azokkal szemben, nyíltan beszélhetünk és írhatunk. Ez azonban azokon a tényeken nem tud változtatni, amelyek a magyar etnikum jelentős részét vegyes lakosságú területekké változtatták; hogy a magyar gyermekek 40-45 százaléka szlovák iskolába jár; hogy immár két nyelvtörvény perverzítése gátol bennünket anyanyelvünk használatában; hogy a szlovák alkotmány nem tart bennünket államalkotó nemzeti kisebbségnek, hogy, amiként Kulcsár Ferenc írja egyik versében: nem csak „kevesebben”, de „kevesebbek” is vagyunk...

Mindaz, amiről beszéltem, törvényszerűen irodalmunkban is megjelent és megjelenik, hol rejtve, hol nyíltabban kimondva. Fábry Zoltán, Tamás Mihály, Győri Dezső, Darkó István, őket követően a „harmadvirágzás” nemzedéke, Dobos, Duba, Grendel, Tózsér Árpád, Kulcsár Ferenc munkái dokumentálják ezt. S hát hadd legyek most egy kicsit szerénytelen: az én írásaim is.

És most itt állunk az unió küszöbén, csodára várva; bizakodunk, hogy valami kedvező fordulat következik be, elviselhetőbb rend, emberibb pillanata történelmünknek. Csak hát én már régen nem hiszek semmiféle csodában. Mondom ezt annak ellenére, hogy az értelmekkel tudom: az unióhoz való csatlakozás az egyetlen lehetőség a szellemi

Magyarország újraformálására. Ugyanakkor azzal is tisztában vagyok, hogy ha a trianoni határt nem számolják fel, Szlovákiában a megtorlás békéjének malmjai bezúzzák a maradék magyarságot.

Híd? Híd-szerep? Humánus? Emberi hang? Gondolat? Szépség? Európa? Aligha lehetnek illuzióink.

XI. Balatonfüredi Nemzetközi Költőtalálkozó Salvatore Quasimodo Költőverseny

Hogy múlik az idő... Több, mint negyven éve, hogy a Nobel-díjas olasz költő 1961-es magyarországi, s ezen belül is balatonfüredi látogatása mély nyomot hagyott részben a költőben, s természetesen a vendéglátókban. Egy általa ültetett hársfa a híres parti sétányon és egy maradandó költemény őrzi a látogatás emlékét. Az akkori kalauzoló, Szabó György műfordító 1992-ben újabb olasz vendéggel, *Franco Cajani* költővel, művészettörténésszel és szerkesztővel járt Balatonfüreden, és kettőjük ötlete volt: költői versenyt kellene indítani a neves olasz költő emlékére. 1993-ban ebből az ötletből született a Magyar Írószövetség védnöksége alatt a Quasimodo Alapítvány, mely azóta minden évben meghirdeti verspályázatát a magyar költők számára, éljenek a világ bármely pontján. A szokásos szeptember eleji eredményhirdetésen sok jeles mű és alkotó kapta meg a Quasimodo-emlékdíjat, vagy különdíjat. Határ Győző, Faludy György, a fiatalabbak közül Balla D. Károly, Rakovszky Zsuzsa. Az idén a fődíjat Sumonyi Zoltánnak ítélte a zsűri, *Bologna, 1995. szeptember* verséért. A díjazotton kívül, a legjobbnak ítélt tíz vers írója is meghívást nyer az ünnepségre és bekerül az olasz nyelvű nemzetközi versantológiába. Az ünnepség érdekessége, rangot adó eseménye az olasz nagykövet vagy az Olasz Kulturális Intézet igazgatójának jelenléte és köszöntője, s a költő fiának, Alessandro Quasimodonak, egyébként neves színésznek olasz nyelvű versmondása a díjazott művekből. Az idén a tíz legjobb közé került - a beérkezett több mint kétszáz mű közül - a Nagykanizsán élő Bakonyi Erzsébet *Szólíthatlak-e Orpheusznek* című költeménye is. Gratulálunk ehhez a szép sikerhez a zalai irodalombarátok és az íróegyesület nevében is. (Közlésünk a „tizek” műveiből ad válogatást.)

A szerk.